

Petr Kreuz, Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě, Praha 2016, habilitační práce

opponentský posudek

Petr Kreuz (1967) patří k renomovaným českým historikům s nemalým mezinárodním přesahem. Při posuzování jeho osobnosti i odborné činnosti na poli historie je, jak soudím, potřebné vycházet ze dvou skutečností. Předně je to stabilita jeho metodologických východisek. Jde o jev zejména u nás poměrně vzácný, a to především v oblasti raně novověkých studií. V posledních desetiletích jsme mohli spíše pozorovat až jakousi honbu za metodologickými „novinkami“, kdy se mnozí snažili, aby byli stále „in“. U P. Kreuze je stabilita teoretických východisek dána právněhistorickými kořeny jeho prací, a to už od prvočin, starých bezmála čtvrtstoletí. Tento konstantní přínos považuji za chvályhodný zejména s přihlédnutím k řadě krátkodechých metodologických inovací, kterými prošla česká historická věda na přelomu 20. a 21. století. Nejedna z nich se nakonec ukázala docela problematická či sporná, případně empiricky stěží obhajitelná (např. koncept sociální disciplinace/disciplinování).

Druhým konstantním rysem Kreuzovy tvorby je téma „čarodějnic“, přesněji kouzelnických a čarodějnických procesů. Dlouhodobé soustředění k tomuto výraznému tématu raně novověkých sociálních stejně jako právních dějin katapultovalo autora mezi výrazné evropské specialisty na toto téma. Prozrazuje to ostatně bilance Kreuzových účastí na mezinárodních konferencích právě tak jako výstupy z nich. Přitom nelze opomíjet, že se jedná o velké téma s ohromnou literární produkcí s desítkami monografií, sborníků z konferencí apod. A celou databázi této specializace P. Kreuz – jak velmi dobře vím – bravurně ovládá.

Je ovšem třeba dodat, že se nejedná o téma výlučné či jediné. Prozrazuje to velice výrazně vzorová edice Vladislavského zřízení zemského (s Ivanem Martinovským). Tu lze považovat až za jakési vědecké maximum na daném poli. Jsou tu ovšem ještě další témata, kterými se P. Kreuz zabýval, jako např. komorní soud aj.

Souhrn dlouholeté badatelské činnosti Petra Kreuze pak organicky představuje jeho rozsáhlá habilitační práce, která je předmětem tohoto posudku. Tvoří ji celkem sedm kapitol, které doplňuje řada exkurzů. Dominuje jí hned první kapitola, která se zabývá vývojem bádání o dějinách kouzelnických a čarodějnických procesů. Je doplněna pěti exkurzami. Jedná se v podstatě o třetinu habilitační práce. Ne, nebudu rekapitulovat či parafrázovat Kreuzův přehled. Je jistě (téměř) vyčerpávající. Z koncepčního hlediska ukazuje vlastně zásady autorovy historiografické práce. P. Kreuz je bezesporu bytostný analytik s téměř medievistickým smyslem pro detail. Prozrazuje to ohromný poznámkový aparát. Ten připomíná legendární svazky Českých dějin Václava Novotného. Rád bych hned dodal, že to není kritika či upozornění na nedostatek práce, ale jen prosté konstatování, jež navíc obsahuje jistý obdiv k takovému způsobu práce. Odkazuji např. na s. 24, kde na 10 řádek textu připadá pětinasobek

řádek poznámkového aparátu. Kreuz tu usiluje o postižení nejednou velmi detailních či speciálních skutečností, které považuje za důležité.

Autor v této kapitole rovněž prezentuje další rys svého odborného profilu, totiž smysl pro kritiku, a to nejednou kritiku ostrou, ba zžíravou. Za všechny uvádím reakci na poměrně nevelkou studii P. Slavíčkové o H. F. Bobligovi. Tento kritický exkurz je téměř tak rozsáhlý jako autorčina původní stať z roku 2010. Docela fascinující jsou v tomto ohledu Kreuzovy vhledy do ruské/sovětské historiografie pojednávající o tématu „čarodějnic“. Ty obsahují celou řadu důležitých (kritických) informací o sovětské historické vědě v toku řady desetiletí, a to hned v širokém kontextu dobových událostí. O pracnosti těchto partií nelze vůbec pochybovat.

Ještě na jeden rys Kreuzovy tvorby je třeba upozornit. Je jím bytostná, urputná snaha o terminologickou přesnost. Ta je vlastní nejen tomuto textu, ale lze se s ní výrazně setkat v jeho recenzní činnosti. V přítomné práci na několika místech ukazuje velmi jasně a zřetelně, jaký význam pro danou problematiku má přesné vymezení nejen celku, ale i dílčích segmentů tématu. Dlužno dodat, že je Kreuz v tomto ohledu dosti nekompromisní a přísný.

Troufnu si říci, že v silně rozvinutém a diverzifikovaném mezinárodním bádání o sledované tematice posledních dvou dekad je Petr Kreuz jediný (sic!) historik, který byl schopen reflektovat komplexně toto bádání v celé šíři, a to nejen geografické, ale i tematické. Je tedy zřejmé, že právě tento „bilanční“ text představuje cenný vklad nejen autorův, ale i české historiografie k tématu.

Druhá kapitola pojednává o pramenné základně ke studiu kouzelnických a čarodějnických procesů. P. Kreuz zde opět vychází z kontextu mezinárodního bádání, případně pramenných systematik, a ukazuje jejich jistou omezenost právě v konfrontaci s českým prostředím. Nechybí tu ani retrospektiva spojená s prazvláštní zálibou H. Himlera v tématu čarodějnic. Díky němu ovšem došlo k rozsáhlému soupisu pramenů v Německu. Velmi důležité jsou Kreuzovy úvahy o smolných knihách a obsahu zápisů z postihu „čarodějnických reálií“.

Název třetí kapitoly raději uvedu in extenzo, abych jej parafrází nezkomolil: „Vliv právního systému a soudní organizace na vývoj, dynamiku a formy kouzelnických a čarodějnických procesů v českých zemích“. Tento docela komplikovaný název skrývá autorův cíl objasnit reagenci práva a soudních institucí na vývoj, dynamiku stejně jako intenzitu čarodějnických procesů. Kreuz tu vysvětluje s nemalým nadhledem i smyslem pro detail normativní reflexi „kouzelnictví a čarodějnictví“. To se týká zejména tzv. Tereziany, trestního zákoníku Marie Terezie z roku 1769. Neméně pozoruhodné jsou autory vývody například k rozšíření tortury v rámci inkvizičního procesu. Autorovy výklady tu mají ovšem daleko širší platnost, a to zejména pro vývoj práva, speciálně poprav v Čechách od druhé poloviny 14. století. Kreuzovy závěry jsou tu velmi přesvědčivé a logicky vystavěné (s. 175sq.)

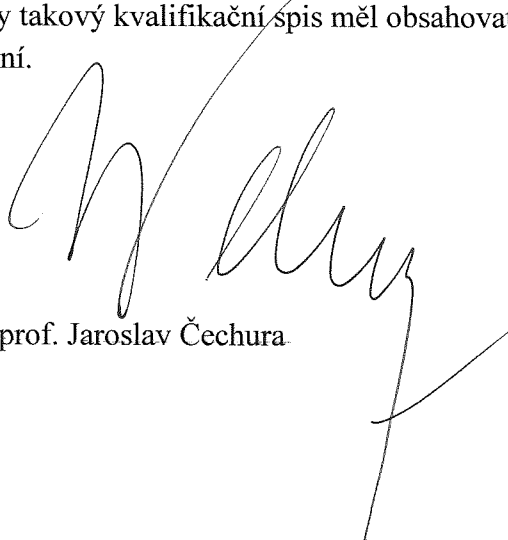
Na tyto zobecňující závěry navazují závěrečné čtyři kapitoly, které představují dílčí či případové studie, mapující kouzelnické a čarodějnické procesy od konce 15. do poloviny 18. století. Geograficky se týkají jak českých zemí, tak území dnešního Slovenska. Netřeba se jimi v tomto posud zabírat, neboť obsahují všechny aspekty Kreuzova přístupu k tématu.

Některá dílčí témata byla již zčásti publikována, což přirozeně nesnižuje význam začlenění těchto textů do habilitačního spisu.

Možná poněkud překvapivě působí stručnost závěru (s. 337–339). Podle mého názoru jen na první pohled. Svým způsobem by totiž Kreuz musel opakovat některé partie zvláště ze třetí kapitoly. Možná ale přece jen – alespoň pro účely tohoto kvalifikačního spisu – mohl či měl obsažnější souhrn udělat. Práce je doplněna 45stranovým soupisem použité literatury, tedy nikoli literatury k tématu! Tu by jistě autor dokázal zmnohonásobit.

Shrnuji. Habilitační práce Petra Kreuze představuje zásadní příspěvek k tématu kouzelnických a čarodějnických procesů, a to nejen pro české země, ale i v širším kontextu mezinárodního bádání. Splňuje všechny náležitosti, které by takový kvalifikační spis měl obsahovat. Rád jej doporučuji k pokračování habilitačního řízení.

V Praze 3. listopadu 2017

prof. Jaroslav Čechura